

25-03-2012 WESTERKERK – AMSTERDAM

Lezingen: Jesaja 58:5-13; Mt. 20:20

Vrienden,

Nog twee weken en het is Pasen. Op duizenden plaatsen in de wereld komen mensen samen om na te denken over die laatste weken van het leven van Jezus van Nazareth. De weken alvorens hij werd uitgeleverd aan de Romeinse bezetter en na een schijnproces ter dood veroordeeld en vermoord.

Het is een oud verhaal maar ik beloof u dat het verhaal altijd mensen zal blijven fascineren, al was het maar omdat het altijd weer onder onze ogen opnieuw gebeurt.

Verraad, onrecht, valse getuigen, moord. Het zijn de valse metgezellen van ons leven. En het zijn er velen!

In die zin is het lijdensverhaal van Jezus niet uniek.

Het blijft ook fascinerend omdat miljarden mensen in de eeuwen die erop volgden de dood van Jezus niet als een nederlaag maar als een overwinning hebben gevierd.

Of in zijn eigen overgeleverde woorden: dat die schandelijke dood als verheerlijking moest worden beschouwd: executie als troonsbestijging.

Dat vraagt om uitleg.

Hoe kon dat verhaal rond het begin van onze jaartelling - naar hem genoemd - in amper 400 jaar van een kleine joodse sekte uitgroeien tot een wereldreligie? En hoe kon dat verhaal rond duizend jaar geleden ons land veroveren op de martiale Germaanse religie waar onze voorvaders hun kracht aan ontleenden? Hoe kon dat die kleine man uit dat stoffige plaatsje Nazaret Wodan en zijn godenroeder van hun troon stoten?

Dat kon toch alleen maar omdat dit verhaal een gevoelige snaar bij hen raakte. Omdat zij dit verhaal als vernieuwing van hun leven ervoeren, als opening naar de toekomst, bevrijding van een doodgelopen cultuur?

In onze streken betekende het in ieder geval dat dit passieverhaal een culturele revolutie te weeg bracht. Er werd iets radicaals toegevoegd aan de geschiedenis.

Om Jezus' eigen woorden te gebruiken: iets van zout dat smaak geeft, conserveert en brandt in wonden of iets van gist dat beweging mee brengt en doet rijzen.

Het passieverhaal doet het inzicht ontstaan - pas op! bij kleine groepen - dat vertrouwen, verwachting en zorg (geloof, hoop en liefde heet dat in Bijbeltaal) de geschiedenis au fond meer bepalen dan machtsmisbruik en zelfhandhaving; dat op den duur de zachte krachten ons mensen verder helpen dan machtsvertoon en machtsmisbruik.

De culturele revolutie die uitging 'van een schaap dat zich liet slachten en stom was voor zijn scheerders' omdat hij niet afweek van zijn bevrijding brengend spreken en optreden

Werd een triomftocht in een wrede wereld, omdat het herkenbaar was – en is – als het grote alternatief voor een hoogmoedig (hubris) en egocentrisch machtsdenken.

(voetnootje):

Dat geldt niet alleen voor de samenleving, het geldt zeker ook voor de kerken die zich maar al te vaak tot nieuwe machtsinstituten ontwikkelen.

Zoals het verhaal over de passie van Jezus ons inscherpt: Ook de geloofsgemeenschap – misschien wel vooral - wordt ontmaskerd als machtsinstrument. Het verhaal haalt geloofsgemeenschap, synagoge en kerk en ook burgergemeente over de hekel. Maar pas op!

Niet te snel!

Het instituut mag dan worden aangesproken, binnen dezelfde instituten beweegt zich van allerlei.

In het midden van die logge kerken zijn altijd mensen opgestaan, die het lijdensverhaal wel degelijk hebben gehoord, begrepen en in dankbaarheid aanvaard. En ook in praktijk gebracht. Bij ons leidde dat in ieder geval tot initiatieven waaraan veel mensen veel te danken hebben: scholen, ziekenhuizen, zorginstellingen, emancipatiebewegingen zijn vaak ondanks de kerken tot stand gekomen, maar desalnietemin bijna altijd als een reactie op het daar bewaarde – en verguisde – verhaal..

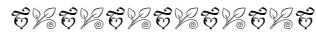
In die groepen die zich wel degelijk lieten aanspreken door het verhaal van die Man ontstaat er dus nog een ander inzicht. : Als dit schaap of dit Lam, zoals Hij vaak wordt genoemd werkelijk een alternatief voor machtsdenken en machtsmisbruik meebrengt, wat zegt dat dan over de God waarop Hij zich beroept?

Eeuwenlang hebben mensen over God gesproken als over 'de Almachtige'. Dat is overigens geen bijbels woord. Het hoort bij een ander soort denken dan dat over het Lam, het Verbond, de Vergeving en de vrij geschapen mens.

En het ontroerende aan het passieverhaal is nu net dat God geen almacht gebruikt, maar de menselijkheid van Jezus aanvaardt. Het geheim dat Jezus onthult is dat God van die almacht afziet, dat hij zich in de handen van zijn vrije schepselen geeft.. Hij zou wel alles kunnen maar hij doet dat niet. 'Almacht' suggereert dat er van buiten af ingegrepen wordt in de vrijheid van mensen, maar dat is in strijd met het uitgangspunt van het verhaal: dat mensen vrij geschapen zijn en dat daarom alles uit de kast moet worden gehaald om die vrijheid ook te effectueren. Vrij zijn wij alleen als wij vrij denken en vrij doen. En die kolossale opgave tot zelf verwerkelijking, die opgave aan mensen om werkelijk vrij mens te worden dat is de revolutionaire gedachte, die het lijdensverhaal van Jezus draagt. In de tastende woorden van het oude dogma: God wordt mens! En dat niet opdat de mens god zou worden – zoals wel is getheologiseerd – maar opdat de mens mens zou worden.

En er ontstaat nog scherper inzicht, dat godsdienst niet gaat over dienst aan god, maar – naar het woord al zegt - om de dienst van God aan de mensen. Niet de mens dient God, maar God dient de mensen. En dat dus dienst of dienstbaarheid of zorg of liefde – welk woord u daarvoor maar wilt kiezen – niet alleen de hoogste vorm van humaniteit is maar

ook het liefhebben van God, schepper en onderhouder van het experiment aarde tot uitdrukking brengt. Niet voor niets wordt er juist in de bijbel gezegd dat het liefhebben van God gelijk is aan het liefhebben van onze naasten.

Grote nieuwe gebeurtenissen in de wereld gebeuren altijd op een bepaalde plaats, op een bepaalde tijd en door bepaalde mensen. En het is niet toevallig dat in het joodse volk die inzichten zijn gegroeid. Te midden van veel religiositeit – het dreigen met Gods straf en oordeel, het brengen van offers om hem tevreden te stellen, het verstijven van universele beloften en adviezen tot een keiharde wet – was daar al vroeg het licht opgegaan dat religie ‘niet meer’ was dan een hulpmiddel om de humaniteit te versterken: zie de tekst van Deuterocesaja die wij vanmorgen hebben gelezen. Als religieuze rituelen, zoals het vasten of het vieren van een rustdag, niet leiden tot wat werkelijk van doorslaggevend belang is: het zorgen voor weduwen en wezen en het ontvangen van vreemdelingen dan zijn al die religieuze cultuurverschijnselen gevaarlijke gebruiken.

Het is niet toevallig dat juist het joodse volk inzicht verwierf dat het God niet om een volk maar om alle volkeren gaat, dat als een volk intelligenter is dan veel van anderen mensenfamilies het niet gaat om een cadeau maar om een werktuig: iedere roeping, iedere uitverkiezing in dat denken is verkiezing tot dienst. ‘ Velen zijn geroepen maar weinigen uitverkoren’ gaat niet over de hemel maar over de aarde. Het is personeelsbeleid en geen speculatie over een vrome toekomst!

Overigens: het inzicht dat het in de Bijbel wel steeds om Israel draait, maar om alle volkeren gaat wordt lezer en hoorder meegedeeld in het kader van Israels geschiedenis. Om het mooi te zeggen de universaliteit wordt altijd door de particulariteit gedragen. (Alle universele gebeurtenissen en gedachten gebeuren op een bepaalde plaats en een bepaalde tijd) Het is aan de vrije mens om die te vertalen naar de eigen situatie en de eigen cultuur.

Als wij het verhaal van de dood van Jezus horen vertellen of bezingen dan doen we er goed aan om te horen dat al veel eerder in het joodse gelovige leven God niet allereerst werd gezien als een rechter of een super producer van een kosmisch theaterstuk maar als een Inspirator van menselijk gedrag. Hij is de medereiziger met het volk, zoals hij ook de medereiziger is van al die andere volken. Gods grote daden in de geschiedenis worden niet via een heirleger van hemelse engelen geëffectueerd, maar door geïnspireerde mensen gedragen. Als joden zeggen dat God Israël heeft bevrijd uit Egypte dan weten ze natuurlijk best dat Mozes daarvoor staat, maar het verhaal wordt verteld op zo’n manier dat we niet de Inspirator missen, van wie de geschiedenis in is gegaan als de auteur van de wet – lees adviezen en beloften – die het geluk van de mensen bepalen.

En nog sterker: als we ons verdiepen in de spiritualiteit van het joodse volk, waaraan onze cultuur zo veel heeft te danken dan vinden we al snel dat God meer geïnteresseerd is het humanum, het recht en het menselijk met elkaar omgaan, dan in de religie: godsdiensten die geen oefeningen zijn in het mens worden zijn verleidingen. In de Bijbel gaat het daarom als er een diepe vijandschap tussen het joodse geloof en de andere godsdiensten erom heen

wordt beschreven.. Natuurlijk, dat wordt ons in die oude historische boeken verteld in nogal grove termen, vaak in de taal van de krijgskunst. Maar wie het aandurft om ook de spiritualiteit van Israël als een historisch groeiend proces te zien, leert dat in die godsdienstoorlogen in Israël het inzicht groeit dat niet de oorlogen het beloofde land toegankelijk maken maar de belofte.

Niet dat dit allemaal zonder slag of stoot gebeurt. Mens worden is een pijnlijk proces. De menselijkheid groeit langzaam. Het vraagt offers, geduld en uithoudingsvermogen. Wie die vele boeken en boekjes waaruit het Oude Testament is samengesteld goed leest ziet dat in iedere generatie opnieuw mensen moesten leren dat niet het religieus machtsvertoon en niet de kriegsreligie de toekomstverwachting dragen, maar het taaie verlangen naar echte menselijkheid. En dat verlangen en die verwachting groeien uit tot het verlangen naar een menselijke God.

Dat culmineert in de liederen van de 'Lijdende Knecht des Heren' bij Deuterocesaja, waar de langverwachte bevrijder zelf het lijden van zijn volk op zich neemt en er zijn leven bij laat als een losprijs voor velen, d.w.z. als de prijs die hij betaalt om mensen te dienen (vrij te kopen) in plaats van hen te overheersen. Het is dat visioen van de profeet Deuterocesaja dat Jezus heeft gekozen als het model voor zijn eigen leven. Het hoogtepunt van de profetische prediking aanvaarde hij als de script voor zijn eigen optreden: hij vervulde de oude profetieën door ze te doen. Profeten zijn geen waarzeggers maar scriptschrijvers

In zijn volk had zich de gedachte groot gemaakt dat God ooit de Langverwachte, d.w.z. de Messias zou zenden en die zou een eind maken aan alle menselijke misère. Hij zou als een nieuwe koning David de Romeinen uit het land jagen en hij zou van het Israël het politiek, cultureel en godsdienstig centrum maken.

Dat was zo'n vertekening van de verwachting, dat Jezus zijn leerlingen verbood om hem de Messias te noemen: daar kregen mensen maar verkeerde ideeën van. Hij noemde zichzelf liever de Mensenzoon naar een figuur uit het Daniëlverhaal. En die titel verwijst naar de mens zoals hij is bedoeld en die is zoals de mens uit het scheppingsgedicht: de van God gegeven koning, de vertegenwoordiger van God op aarde. En dat verbod om hem Messias te noemen wordt pas doorbroken op het moment dat hij 'zijn troon bestijgt'. Ave Crux! Gezegend kruis.

Niemand heeft ooit God gezien, zegt de evangelist Johannes, alleen de zoon – de mensenzoon lees ik – die Hem het intiemst kende, die heeft hem aan ons verklaard. (Johannes 1:19) Dat is de diepste reden voor de fascinatie van het passieverhaal. Zou het kunnen zijn dat het lijden van die ene mens, die universeel is herkend als een heel bijzondere, maar wel als een van ons, God vertegenwoordigt en dat wij daarom een levensweg uitgetekend krijgen, die wij niet alleen behoeven te gaan, maar die ons verzoent zowel met het leven als met onze dood??

Als dat zo is dan is het de moeite waard er een lang leven aan te wijden. En om alle vage angsten en verwarring waaraan wij zo gemakkelijk ten prooi vallen in te ruilen voor dankbaarheid. En wellicht met Pasen voorzichtig mee te zingen met de belijdenis dat liefde sterker is dan de dood.

Zo moge het zijn.